

²⁰ Поняття, публічно-правові засади та значення державного контролю у економічній сфері / М. Г. Ісаков // Вісник Одеського національного університету. – 2012. – № 7. – С. 46–49.

²¹ Максимова В. Ф. Організація державного фінансового контролю : навч. посіб. / В. Ф. Максимова. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 276 с.

²² Костин О. Ю. Місце прикордонного контролю в системі державного контролю / О. Ю. Костин // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С. 290–295.

²³ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

²⁴ Головкін О. В. Поняття та зміст державного контролю у сфері охорони довкілля в Україні / Головкін О. В. // Науковий вісник академії внутрішніх справ України. – 2011. – № 6. – С. 70–74.

²⁵ Павлюх О. А. Поняття, мета загальні риси та призначення контролю в сфері державного управління / О. А. Павлюх // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 116–119.

²⁶ Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 29. – Ст. 389.

²⁷ Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права : моногр. / І. С. Гриценко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 335 с.

²⁸ Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні : навч.-метод. посіб. / І. К. Залюбовська. – Одеса : Юрид. літ., 2003. – 104 с.

²⁹ Орехова І. С. Поняття і сутність державного контролю у сфері господарської діяльності / І. С. Орехова // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 58. – С. 483–490.

³⁰ Поняття, публічно-правові засади та значення державного контролю у економічній сфері / М. Г. Ісаков // Вісник Одеського національного університету. – 2012. – № 7. – С. 46–49.

³¹ Повітряний Кодекс України : Кодекс від 19 травня 2011 р. № 3393-VI // Відомості Верховної Ради. – 2011. – № 48–49. – Ст. 536.

Резюме

Москаленко С. І. Державний контроль у галузі цивільної авіації та його ознаки.

Розглядаються поняття та ознаки державного контролю в галузі цивільної авіації. На підставі аналізу юридичної літератури запропоновано авторське визначення державного контролю в галузі цивільної авіації.

Ключові слова: державний контроль, контроль, суб'єкти державного контролю, ознаки державного контролю, цивільна авіація, держава.

Резюме

Москаленко С. И. Государственный контроль в области гражданской авиации и его признаки.

Рассматриваются понятие и признаки государственного контроля в области гражданской авиации. На основании анализа юридической литературы предложено авторское определение государственного контроля в области гражданской авиации.

Ключевые слова: государственный контроль, контроль, субъекты государственного контроля, признаки государственного контроля, гражданская авиация, государство.

Summary

Moskalenko S. State control in the field of civil aviation and its features.

The concept and features of state control in the field of civil aviation and its features were discussed. Based on the analysis of legal literature, the author's definition of "State control in the field of civil aviation" was proposed.

Key words: state control, control, state regulatory bodies, the features of state control, civil aviation, state.

УДК 347.73:340.111.5

С. В. ОЧКУРЕНКО

Сергій Володимирович Очкуренко, кандидат юридичних наук, доцент, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

У теорії співвідношення права та законодавства розглядають як співвідношення змісту та форми, в якій цей зміст виражається. Одним із завдань юридичної науки та законодавчої практики є досягнення певної відповідності між формою та змістом, тобто відповідності між системою права та чинною системою законодавства. Однак, навіть у фінансових галузевих кодифікованих нормативних актах, таких як Податковий або Бюджетний кодекс України, при уважному вивченні можна знайти положення, що містять норми інших галузей права.

З врахуванням того, що при прийнятті нормативних актів законодавець частіше керується не завданням їхнього галузевого розмежування, а необхідністю врегулювання певної сфери взаємозалежних але, як правило, різногалузевих відносин, у законодавстві переважають комплексні нормативні акти, що містять норми різних галузей права. Таким чином, хоча варто всіляко прагнути до систематизації та кодифікації фінансового законодавства, але реально оцінюючи ситуацію, можна зробити висновок, що повна дзеркальна відповідність форми та змісту на практиці є недосяжною.

Кожний первинний елемент системи права – норма права та правовідношення, що виникає при регулюванні цією нормою конкретних суспільних відносин, не може бути комплексним і має конкретну галузеву приналежність. Однак у тексті окремого нормативного положення, навіть в окремому словосполученні, можуть міститися елементи різних, у тому числі різногалузевих норм права. Найбільш яскравим прикладом є положення, які формулюють загальноправові або міжгалузеві принципи. Наприклад, принцип законності застосовується у всіх галузях права, але має свій конкретний зміст не лише щодо кожної галузі, а й щодо кожного правового інституту.

Основними завданнями цієї роботи є розробка інструментарію, що може дозволити правильно застосувати положення чинного законодавства, зокрема, виділяти в ньому положення, що встановлюють фінансово-правові норми або їхні окремі елементи. З цією метою досліджуються способи кваліфікації положень законодавства, що містять структурні елементи фінансово-правових норм та норм інших галузей права. Актуальність теми обґрунтовується розглядом в її межах частин загальної проблеми, що спеціально не досліджувалися раніше, зокрема, питань субсидіарного застосування положень цивільного законодавства до регулювання фінансових відносин, можливостей застосування аналогії цивільного закону в фінансовому праві. Окрема увага приділяється також дискусійним питанням, зокрема, питанням визначення правової природи відносин та абсолютних речових відносин щодо коштів публічних грошових фондів.

Якщо виходити з того, що право та правовідносини є надбудовою над економічними та іншими базисними відносинами, то фінансове право і фінансові правовідносини виступають надбудовою другого рівня. Фактичні фінансові відносини є надбудовою над економічними та іншими відносинами, а право, що регулює ці відносини, і правовідносини, які виникають у результаті такого регулювання, є надбудовою другого рівня. Зазначене твердження не спростовується обставиною, що фактичні фінансові відносини не можуть існувати інакше, як у формі фінансових правовідносин¹, оскільки нерозривність фактичних фінансових відносин і фінансових правовідносин зовсім не означає, що перші як даність взагалі не існують.

Сутність фінансового права як надбудови другого рівня визначає його тісні зв'язки з галузями права, які регулюють базисні відносини. Це об'єктивно зумовлює використання положень цивільного законодавства для регулювання фінансових відносин, застосування цих положень до фінансових правовідносин. Правила, які встановлені актами цивільного законодавства, можуть регулювати фінансові відносини та застосовуватися до фінансових правовідносин субсидіарно.

Проблема субсидіарного праворегулювання та правозастосування давно замічена в юридичній науці. До неї зверталися М. Н. Бару, В. Н. Карташов, С. В. Поленіна, В. О. Белоносов, А. И. Абрамова, Е. И. Спектор, В. В. Лазарев та інші вчені. Однак належного розуміння поняття субсидіарного правозастосування ніколи не існувало. Вчені припускалися прикрих помилок, використовуючи це поняття. Так О. Ф. Скакун, характеризуючи назване поняття, двічі в невеликому за розміром тексті вказує на можливість або неможливість субсидіарного застосування цивільного права «до норм» трудового, сімейного, екологічного права. Але положення законодавства субсидіарно застосовуються не «до норм», а до суспільних відносин, правовий зміст яких неповно визначений нормами основної галузі права. При цьому О. Ф. Скакун пише: «Субсидіарне застосування можливо тільки до норм, які включені як додаткові до законодавчих актів про сімейні, трудові та деякі інші відносини»; «... до норм власне трудового, сімейного, екологічного права загальні положення цивільного права в порядку субсидіарності застосовуватися не можуть»². Це останнє твердження вказує на такі обмеження субсидіарного застосування норм цивільного права, які в ч. 1 ст. 9 Цивільного кодексу України не вказуються.

В. В. Лазарев, що протягом тривалого часу здійснював дослідження теоретико-правових аспектів проблем застосування права та прогалин у праві, слідом за В. Н. Карташовим позначає субсидіарне правозастосування як міжгалузеву аналогію³. Таке розуміння субсидіарного правозастосування зберігається дотепер. Так, у підручнику, що був виданий в 2011 році, О. Ф. Скакун визначає субсидіарне застосування норм права як «рішення справи або окремого юридичного питання при відсутності норм у певній галузі права... за допомогою додаткового використання норм іншої спорідненої галузі права (міжгалузєва аналогія)»⁴. М. Н. Бару⁵, В. Н. Карташов⁶ визнавали можливість субсидіарного правозастосування при відсутності прогалин у законодавстві, але вони також писали про подолання прогалин у законодавстві за допомогою субсидіарного правозастосування.

Тим часом, субсидіарне правозастосування та аналогія закону – це різні поняття і правові конструкції. Аналогія закону – це спосіб заповнення існуючих у законодавстві прогалин на стадії правозастосування. При цьому ч. 1 ст. 8 Цивільного кодексу України не допускає міжгалузєвої аналогії, у той час як ст. 8 Цивільного процесуального кодексу України та ст. 9 Кодексу адміністративного судочинства України не виключають міжгалузєвої аналогії, тому що термін «подібні відносини» як умова застосування аналогії закону може тлумачитися й так, що подібними можуть бути і відносини, що входять в предмет різних галузей права. Субсидіарне правозастосування прописується законодавцем, який при врегулюванні відносин, що є предметом

певної галузі права, має можливість вибору: сформулювати в законі нові спеціальні положення, що належать до цієї галузі, або врегулювати ці ж відносини вказівкою на застосування положень законодавства іншої галузі. І в першому, і в другому випадку прогалин у законодавстві немає, що не дає можливість вести мову про використання в таких випадках аналогії закону. Щодо випадків, коли в законодавчому акті міститься вказівка про застосування положень, які поширюються на одні відносини, до інших відносин, Е. О. Харитонов застосовує термін «легальна аналогія». При цьому він правильно вказує на те, що «легальна аналогія» не спрямована на подолання прогалин⁷. Але термін «легальна аналогія» містить у собі внутрішнє протиріччя, тому що аналогія передбачає наявність прогалин, а легальне визначення правових норм, що підлягають застосуванню, виключає наявність прогалин.

Варто звернути увагу, що в ч. 1 ст. 9 Цивільного кодексу України мова йде про застосування для врегулювання відносин, які виникають у сфері використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, а також до трудових і сімейних відносин, положень Цивільного кодексу, а не норм цивільного права та навіть не норм цивільного права, встановлених Цивільним кодексом.

Частина 2 ст. 1 Цивільного кодексу України також встановлює, що до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом. Це істотне обмеження субсидіарного застосування положень цивільного законодавства, що поширюється практично на всі фінансові відносини та, безумовно, підлягає виконанню органами правозастосування. Разом із тим, воно не виключає такого субсидіарного застосування. Частина 2 ст. 1 Цивільного кодексу України формулює загальне правило, що діє, «якщо інше не встановлене законом». Причому, на нашу думку, інше може бути встановлено законом не тільки у випадках прямого посилання на цивільне законодавство, а й у тих випадках, коли законодавець у фінансово-правових цілях прямо використовує категорії й конструкції цивільного законодавства без їхнього окремого врегулювання актами фінансового законодавства. Наприклад, режим оподаткування конкретного суб'єкта завжди залежить від його цивільно-правового статусу й того, які правочини він використовує у своїй діяльності. З іншого боку, недоцільно й навряд чи можливо повністю дублювати в тексті Податкового кодексу всі цивільно-правові терміни й положення, які можуть вплинути на режим оподаткування.

У пункті 5.3 ст. 5 Податкового кодексу України зазначено, що «інші терміни, що застосовуються у цьому Кодексі і не визначаються ним, використовуються у значенні, встановленому іншими законами». Оскільки значення термінів розкривається не тільки у визначеннях відповідних понять, а й у законодавчих положеннях, що встановлюють правові норми, п. 5.3. ст. 5 Податкового кодексу України слід тлумачити як припис щодо субсидіарного застосування до податкових відносин, зокрема, норм цивільного права.

Бюджетний кодекс України прямо не встановлює подібного положення. Але це, на наш погляд, не означає неможливість субсидіарного застосування до бюджетних відносин положень цивільного законодавства, якщо в Бюджетному кодексі прямо вживається відповідне цивільно-правове поняття. Так, коли в статті Бюджетного кодексу, що закріплює норму бюджетного (фінансового) права, використовується поняття юридичної особи, то це означає можливість застосування до відповідних бюджетних (фінансових) відносин положень цивільного законодавства, що визначає ознаки юридичних осіб. При іншому тлумаченні ми повинні будемо дійти висновку, що приписи Бюджетного кодексу, що адресовані юридичним особам, не підлягають застосуванню, оскільки бюджетне законодавство не передбачає необхідного набору ознак, що дозволяють ідентифікувати суб'єкта як юридичну особу. Таким чином, вважаємо, що пряме використання у фінансовому законодавстві понять, термінів або конструкцій, сформульованих винятково цивільним законодавством, означає встановлення законом виключення із правила ч. 2 ст. 1 Цивільного кодексу України про заборону використання цивільного законодавства до фінансових правовідносин. Разом із тим, з огляду на масштаби використання цивільно-правових конструкцій у публічно-правових відносинах, а також щоб уникнути різних підходів у практиці правозастосування, вищевказане формулювання ч. 2 ст. 1 Цивільного кодексу України: «якщо інше не встановлене законом» доцільно викласти в редакції: «якщо інше не встановлено або не впливає зі змісту закону».

Однією з найбільш істотних особливостей субсидіарного застосування цивільного законодавства до фінансових відносин є те, що воно не змінює галузеву належність фінансових правовідносин. Так, якщо у формулюванні Бюджетного кодексу України використовуються слова «юридична особа», то власне правовідносини залишаються бюджетними (фінансовими), хоча й передбачають додаткове використання цивілістичного нормативного матеріалу. Із цього випливає, що регулювання таких відносин здійснюється фінансовим правом із застосуванням загальних положень та принципів виключно бюджетного, а не цивільного законодавства.

Субсидіарне застосування положень цивільного законодавства до фінансових відносин може мати місце і внаслідок прямої спеціальної вказівки законодавця. Так, згідно абз. 1 п. 99.1 ст. 99 Податкового кодексу України грошові зобов'язання фізичної особи у випадку смерті або оголошення судом померлої виконуються його спадкоємцями, які прийняли спадщину в межах вартості наслідуваного майна й пропорційно частки в спадщині на дату його відкриття. Тут формулюється податково-правова норма. І будь-якого іншого юридичного змісту в цитованому законодавчому положенні немає. Але порядок пред'явлення контролюючим органом вимог до спадкоємців податковим законодавством не встановлюється. Тому абз. 2 п. 99.1 ст. 99 Податкового кодексу передбачає, що претензії до спадкоємців пред'являються в порядку, встановленому цивільним

законодавством для пред'явлення претензій кредиторами спадкодавця. На підставі цього законодавчого положення до податкових правовідносин субсидіарно застосовується ст. 1281 Цивільного кодексу України.

Таким чином, субсидіарне застосування положень цивільного законодавства до фінансових правовідносин є об'єктивною та необхідною правовою реальністю. При цьому слід розмежовувати випадки субсидіарного застосування та випадки, коли положення цивільного законодавства застосовуються прямо до регулювання цивільних відносин, що тісно пов'язані з фінансовими відносинами. В останніх випадках, застосовуються принципи, загальні норми, регулятивні особливості та юридичні засоби (інструменти) цивільного права, а не фінансового права.

Немає необхідності в субсидіарному правозастосуванні у випадках здійснення державних позик і надання кредитів за рахунок бюджетних коштів, оскільки на такі відносини положення цивільного законодавства поширюються прямо. Твердження про те, що такі відносини регулюються фінансовим правом⁸, ігнорують ту обставину, що в такі відносини відповідні суб'єкти вступають на основі вільного волевиявлення. Що стосується Бюджетного кодексу України, то він навіть передбачає при здійсненні державних позик прийняття зобов'язань від імені України з умовою про відмову від суверенного імунітету в можливих судових справах, пов'язаних із поверненням кредитів (позик) (ч. 5 ст. 16 Бюджетного кодексу України).

Фінансове право регулює лише ті відносини, у межах яких виникають фінансово-правові передумови для відповідних правочинів, що пов'язані з ухваленням рішення про здійснення державних позик. Але необхідність цих передумов не здатна виключити цивільний характер правовідносин, про які мова йде, як і державне замовлення, що встановлено відповідним публічно-правовим актом, не впливає на цивільно-правовий характер зобов'язань, що виникають на підставі договорів, які укладаються відповідно до державного замовлення. Твердження про адміністративно-правовий характер таких договорів суперечать закону (ч. 1 ст. 649, ст. 183 ЦК України) і не можуть розглядатися як доцільні.

На підставі державної гарантії (ст. 17 Бюджетного кодексу України) також виникають цивільні правовідносини, до яких положення цивільного законодавства застосовуються прямо, а не субсидіарно. Разом із тим, слід визнати, що до правовідносин, які виникають на підставі державної гарантії, положення Цивільного кодексу, які стосуються гарантії, можуть застосовуватися тільки в порядку аналогії закону в межах цивільного права, тому що прямо вони поширюються тільки на відносини, у яких гарантом виступає банк, інша фінансова установа, страхова організація (ст. 560 ЦК України).

Одним із найбільш дискусійних теоретичних питань, що має фундаментальну роль у сфері правозастосування, є питання про існування права власності на безготівкові кошти.

Стосовно готівкових коштів немає будь-яких сумнівів у тому, що вони належать до категорії речей, визначених родовими ознаками. Відтак вони беззаперечно визнаються об'єктом права власності та інших речових прав. Про це пишуть в усіх підручниках цивільного права. Дещо складнішим є питання про те, чи можуть бути об'єктом права власності безготівкові гроші. Чіткої відповіді на це запитання немає. Коли в ст.ст. 192, 193 Цивільного кодексу України, що включені до глави 13 «Речі. Майно» цього Кодексу, встановлюються правила про гроші (грошові кошти) і валютні цінності, то тут принаймні не заперечується можливість визнання безготівкових коштів у національній та іноземній валюті об'єктами права власності. Більше підстав для висновку про те, що законодавець визнає безготівкові кошти об'єктом права власності, дають ст. 326, 327 ЦК, в яких встановлюється, що в державній і комунальній власності можуть бути грошові кошти. Чітка відповідь на запитання, пошук відповіді на яке здійснюється тут, впливає із ч. 2 ст. 1062 ЦК («кошти, помилково зараховані на рахунок вкладника, підлягають поверненню відповідно до статті 388 цього Кодексу»). Стаття 388 ЦК встановлює правила про виндикацію, а в порядку виндикації можуть бути витребувані тільки речі, що принаймні можуть бути індивідуалізовані в даних правовідносинах; отже, і безготівкові гроші, що обліковуються на рахунках в банках і органах Державного казначейства, законодавець визнає речами, що можуть бути індивідуалізованими. Правда, таке твердження не зовсім погоджується з іншими нормами цивільного права, є неприйнятним теоретично, що застерігає проти послідовного застосування ч. 2 ст. 1062 ЦК.

Проте є і більш надійна нормативна опора для твердження про існування права власності на безготівкові грошові кошти. Згідно частини першої ст. 142 Конституції України доходи місцевих бюджетів перебувають у власності територіальних громад. Цілком зрозуміло, що в цьому конституційному положенні мова не могла йти тільки про доходи в готівковій формі, бо таких доходів і взагалі не існує. Платежі до бюджетів, як правило, здійснюються у безготівковій формі, а у випадках їх здійснення у готівковій формі пізніше набувають безготівкової форми. Наведене конституційне положення відтворюється у ч. 3 ст. 16 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» і доповнюється правилом про те, що в комунальній власності можуть перебувати і інші грошові кошти. Але найбільш переконливо на користь визнання законодавцем права власності на безготівкові грошові кошти свідчить п. 1.3 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», згідно якого датою валютування є, зокрема зазначена в розрахунковому документі дата, починаючи з якої, гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. Раз гроші у безготівковій формі можуть переходити у власність отримувача, вони можуть і перебувати у його власності, а отже, – в у власності будь-якого учасника цивільних відносин, оскільки кожен із них може бути отримувачем.

Звичайно, не можна не визнати логічність доводів тих науковців, які визнають безготівкові кошти об'єктом зобов'язальних прав. Але ж закони перш за все повинні бути зорієнтовані на вирішення практичних задач, а тільки потім – на чистоту теоретичних схем, на яких воно ґрунтується. Визнання права власності на

безготівкові грошові кошти дає можливість підвести право на ці об'єкти під захист ст. 41 Конституції, присвяченої праву власності, і погодити захист цього права з практикою Європейського Суду з прав людини. Потрібно враховувати також наступне. Гроші готівкою є загальновизнаним об'єктом права власності. Але ж цей об'єкт є вельми специфічним. Принаймні здійснення правомочності користування коштами є проблематичним, бо поза здійсненням правомочності розпорядження користування грошовими коштами є неможливим (вони не мають споживної цінності). Тому істотної різниці між готівковими грошима і безготівковими грошима як об'єктами права власності не існує. Отже, можна допустити, що з приводу безготівкових коштів, що обліковуються на рахунках у банку чи в установі Державного казначейства, виникають абсолютні відносини, як і з приводу об'єктів права власності, що існують як речі. Безготівкові кошти – це ті ж самі готівкові кошти. І вони можуть бути списані з рахунку в банку чи установі Державного казначейства і видані готівкою. Правда, такі можливості законодавством істотно обмежуються. Але ж обмеження права власності є звичайним явищем. Так, наприклад, власник житлового будинку, квартири має право володіти, користуватися і розпоряджатися цими об'єктами, але ж за ним визнається право їх використання тільки для власного проживання, проживання членів своєї сім'ї, інших осіб. А використання житлового будинку, квартири для промислового виробництва прямо забороняється (ч. 1 ст. 383 ЦК). Тому не повинні викликати заперечень і обмеження здійснення права власності на бюджетні кошти.

При цьому необхідно визнати, що абсолютні відносини щодо бюджетних коштів регулюються виключно нормами цивільного права. Однак часто здійснюються спроби довести протилежне. Х. В. Пешкова, посилаючись на статтю Є. А. Ровинського, що була опублікована 1940 року, пише, що «речовий характер фінансових правовідносин, їх зв'язок з реалізацією державою права власності були помічені науковцями уже давно»⁹. А. Є. Самсонова стверджує, що «фінансове право на сучасному етапі регламентує майнові відносини статично»¹⁰.

Більш визначено висловлюється М. В. Карасьова: «...Фінансове право регулює ... відносини власності держави та муніципальних утворень на майно у вигляді грошових коштів, що складають казну Російської Федерації, суб'єктів РФ і муніципальних утворень». Стосовно позабюджетних коштів М. В. Карасьова пише, що відносини власності на ці кошти «регульовані нормами фінансового і, зокрема бюджетного законодавства»¹¹. Право власності держави на кошти державного бюджету та більшості позабюджетних фондів є незаперечним. Питання ж про галузеву належність правових норм, що регулюють відносини власності, потребує вирішення, бо зазначення на регулювання цих відносин «нормами фінансового і, зокрема бюджетного законодавства»¹² відповіді на запитання про галузеву належність цих норм не дає з огляду на те, що в актах фінансового, зокрема бюджетного законодавства можуть встановлюватись норми не тільки фінансового, зокрема бюджетного права, а й норми інших галузей права, зокрема цивільного.

Що стосується галузевої належності права власності на бюджетні кошти, то конструювання фінансового чи бюджетного права власності не виключалось би тоді, коли б науковці, які його конструюють, показали, в чому ж воно полягає. М. В. Карасьова, визнаючи, що право державної і муніципальної власності на бюджетні кошти закріплюється «нормами цивільного законодавства», пише, що безпосереднє регулювання володіння, користування і розпорядження державною казною «здійснюється відповідно до норм фінансового права»¹³. Слід було б враховувати, що відносини власності – це абсолютні відносини, а право власності існує в абсолютних правовідносинах, тому і правомочності володіння, користування, розпорядження є абсолютними. Якщо у процесі здійснення цих правомочностей здійснюється перехід у відносні правовідносини, з моменту появи можливості зафіксувати цей перехід здійснюється вихід із сфери абсолютних правовідносин. За межами цієї сфери не існує відносин власності, а отже, – і їх правового регулювання. Отже, фінансового права власності існувати не може.

Таким чином, фінансове право прямо не регулює абсолютні речові відносини, проте до предмету фінансового права належать відносини щодо мобілізації, розподілу та використання державних та інших публічних фондів коштів, які є відносними та в більшості випадків базуються на реалізації державою та іншими публічно-правовими утвореннями цивільних речових прав на кошти. Одним із прикладів можуть бути відносини податкової застави.

Податковий кодекс України на відміну від законодавства деяких інших країн не передбачає укладання договору податкової застави, а підставою його виникнення встановлює юридичні факти податково-правового характеру. Але яскраво виражені публічно-правові елементи в положеннях Податкового кодексу України щодо застави не перетворюють податкову заставу у фінансово-правове явище. По своїй суті воно залишається явищем цивільно-правовим. Ця сутність виражається в праві заставодержателя при відповідних умовах одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (ст. 572 Цивільного кодексу України). Переважне право заставодержателя перед іншими особами – це право на річ, що не може бути іншим, ніж цивільним правом. Але права заставодержателя, у тому числі й при податковій заставі, не можуть бути зведені лише до речових прав. А. Р. Чанишева переконливо довела, що застava як спосіб забезпечення та виконання цивільних зобов'язань містить у собі речову та зобов'язальну складові¹⁴. Цивільно-правова зобов'язальна складова при податковій заставі не має місця. У відповідності зі ст. 124 Податкового кодексу України порушення порядку відчуження платником податків майна, що перебуває в податковій заставі, тягне застосування штрафних (фінансових) санкцій. Однак субсидіарне застосування норм, встановлених актами цивільного законодавства, до відносних правовідносин по податковій заставі не виключається. Умовою такого правозастосування є неврегульо-

ваність цих відносин не лише Податковим кодексом, а й іншими податковими законами та підзаконними правовими актами.

Викладене свідчить про те, що однією із основних умов правильного застосування положень чинного законодавства є чітке розмежування фінансових і цивільних правовідносин. Тому подальші дослідження проблем застосування законодавства до фінансових відносин мають здійснюватися разом з дослідженнями проблеми розмежування відносин, які регулюються цивільним правом, з одного боку, і відносин, які регулюються фінансовим правом, з іншого боку, а також одночасно з дослідженнями критеріїв розмежування норм цивільного та фінансового права.

¹ Воронова Л. К. Наука фінансового права та її сучасні завдання / Л. К. Воронова // Фінансове право. – 2007. – № 1. – С. 5–9. – С. 8.

² Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) / О. Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2005. – 840 с. – С. 647.

³ Лазарев В. В. Пробелы в праве и пути их устранения / В. В. Лазарев. – М.: Юрид. литература, 1974. – 184 с. – С. 179.

⁴ Скакун О. Ф. Теория права и держави: Підручник / О. Ф. Скакун. – К.: Правова єдність, 2011. – 520 с. – С. 429–430.

⁵ Бару М. Н. О субсидиарном применении норм гражданского права к трудовым правоотношениям / М. Н. Бару // Советская юстиция. – 1963. – № 14. – С. 16–18. – С. 17.

⁶ Карташов В. Н. Применение права: Учебное пособие / В. Н. Карташов – Ярославль: Ярославский государственный университет, 1980. – 74 с. – С. 30.

⁷ Харитонов С. О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти) : Монографія / С. О. Харитонов – О.: Феникс, 2008. – 464 с. – С. 79–80.

⁸ Худяков А. И. К вопросу о содержании некоторых финансово-правовых категорий / А. И. Худяков // Финансовое право. – 2010. – № 2 – С. 10–13. – С. 12.

⁹ Пешкова Х. В. Обязательственный характер правоотношений осуществления расходов бюджета // Финансовое право. – 2007. – № 11. – С. 14–16. – С. 15.

¹⁰ Самсонова А. Е. К вопросу об имущественных отношениях как предмете финансового права // Финансовое право. – 2010. – № 10. – С. 5–9. – С. 8.

¹¹ Карасева М. В. Бюджетное и налоговое право России. – М.: Юрист, 2003. – 173 с. – С. 12.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Чанишева А. Р. Іпотечні цивільні правовідносини: монографія / А. Р. Чанишева. – О.: Феникс, 2009. – 148 с. – С. 42–56.

Резюме

Очуренко С. В. Деякі питання застосування норм чинного законодавства для регулювання фінансових відносин.

У статті досліджуються способи застосування положень законодавства, що містять структурні елементи фінансово-правових норм та норм інших галузей права. Особливу увагу приділено можливостям застосування аналогії закону, питанням субсидіарного застосування положень цивільного законодавства до регулювання фінансових відносин, розмежуванню відносин та абсолютних речових відносин щодо коштів публічних грошових фондів.

Ключові слова: застосування законодавства, фінансові правовідносини, цивільні правовідносини, аналогія закону, субсидіарне застосування цивільного законодавства, абсолютні речові правовідносини.

Резюме

Очуренко С. В. Некоторые вопросы применения норм действующего законодательства для регулирования финансовых отношений.

В статье исследуются способы применения положений законодательства, содержащих структурные элементы финансово-правовых норм и норм других отраслей права. Особое внимание уделяется возможностям применения аналогии закона, вопросам субсидиарного применения положений гражданского законодательства к регулированию финансовых отношений, разграничению правовой природы относительных и абсолютных вещных отношений по поводу средств публичных денежных фондов.

Ключевые слова: применение законодательства, финансовые правоотношения, гражданские правоотношения, аналогия закона, субсидиарное применение законодательства, абсолютные вещные правоотношения.

Summary

Ochkurenko S. Some aspects of application of the legislation for financial relations regulation.

The article examines the methods of application of the provisions of the law containing the structural elements of the financial-legal norms and norms of other branches of law. Special attention is paid to possibilities of application of analogy of law, to subsidiary application of the provisions of civil law to the regulation of financial relations and to delimitation of the legal nature of the relative and absolute real relations on the money of public funds.

Key words: the application of the legislation, financial relations, civil relations, analogy of law, subsidiary application of the law, absolute proprietary relationship.